

HISTORISCHE KRING HUIZEN

Secretariaat: Want 37, 1276 HC Huizen, tel. 56151

Contactadres Redactie Berichtenblad: Wendy van Noppen
Brede Englaan 12
1272 GS Huizen
tel. 53783

HUIZER KRING BERICHTEN

2e jaargang no. 1, 1981

Van het Bestuur

Alle leden en belangstellenden in onze Kring wensen wij een goed 1981 toe! Voor de Historische Kring bestaan de goede voornemens voor het nieuwe jaar in het voortzetten van onze activiteiten, met name de voorbereiding van ledenavonden met onderwerpen die weer uw belangstelling waard zijn.

Hierbij dient op deze plaats te worden vermeld dat de Kring bij dit streven een steuntje in de rug heeft gekregen doordat onze gemeente ons een startsubsidie heeft toegekend. Bij onze beperkte middelen - en dus ook beperkte mogelijkheden - betekent deze subsidie een stimulans om voort te gaan. Maar vooral ook een persoonlijke betrokkenheid en deelneming van onze leden zijn voorwaarden voor de ontwikkeling van verdere activiteiten!

Zoals u in de uitnodiging bij dit berichtenblad vindt aangekondigd, wordt op donderdag 22 januari a.s. de eerste ledenavond in het nieuwe jaar gehouden, deze keer weer in de Boerderij. We krijgen daar een deskundige inleiding over onze historische molens. Deze zorgden vele eeuwen - zonder energiekosten! - voor het malen van graan, het uitslaan van water, het zagen van hout, het persen van zaden, enz. Vrijwel iedere plaats had vroeger zijn eigen korenmolen - de wind waait overal! Zoals u weet, heeft Huizen ook een molen gehad (zie ook verderop in dit berichtenblad).

Een ander onderwerp dat wij op ons lijstje hebben staan, is de Huizer klederdracht, haar sociale betekenis en de ontwikkeling ervan in de loop der tijden. De grote isabé, zoals we die thans nog kennen, is wel de laatste uitbundige bloei van een hoofdtooi, die vóór een halve eeuw terug veel bescheidener was.

Wij denken ook aan een inleiding of causerie die betrekking heeft op de plaatselijke en streekarchieven. Het zou zeker interessant zijn om bijzonderheden over personen of gebeurtenissen die ons ook nu nog wat te zeggen hebben voor het voetlicht te brengen.

In maart stellen wij ons voor enkele huishoudelijke zaken, de Kring betreffende, op een ledenvergadering te behandelen. Daarbij is het idee naar voren gekomen om een Huizer samenspraak te houden. Het zou leuk zijn als dat lukte.

Eind mei, begin juni bestaat het plan om een wandeling te houden door Huizen en omgeving, waarbij het in het bijzonder zal gaan om historische monumenten uit onze cultuur en natuur.

Graag tot ziens,

C.J. Lindhout, Voorzitter

Onze standerkorenmolen uit Huizen N.H.

Onder de eerste aanwinsten van het pas gestichte Nederlands Openluchtmuseum behoorde de standermolen uit het Gooise dorp Huizen. Pogingen van de Bond Heemschut om deze voor het dorp Huizen zo karakteristieke korenmolen ter plaatse te behouden mislukten. In 1916 werd de molen door het museum voor f 150,- gekocht, afgebroken en door aannemer G. Kuyper te Arnhem voor ongeveer f 2500,- op de Waterberg herbouwd. In april 1917 was de opbouw in het museum voltooid.

De molen dateert waarschijnlijk uit het begin van de 18e eeuw; op de zware steenbalk boven de stander staat 1758, op het oorspronkelijk bovenwiel, dat later vervangen werd: ANO 1762 D.N.; op een dwarsbalk op de maalzolder staat ingekerfd: 2 D.c.t. ANO 1722 M.G.V.V.M. en ANO 1720 P.G.V.V.M.; op een andere balk van de maalzolder is EEBING 23/4 1834 geschilderd.

De molen is in het museum al enkele keren gerestaureerd, de eerste keer na een zware storm in 1923. Op 19 november 1943 beschadigden twee bomen de onderbouw. Deze werd nadien vernieuwd.

In 1948 opende het museum onderhandelingen met de gemeente Haren in Groningen over de aankoop van het materiaal van een open houten standerkorenmolen uit Mussel, gemeente Onstwedde. Deze in 1827 gebouwde molen was door de gemeente Haren aangekocht, afgebroken en opgeslagen. Het museum wilde met deze onderdelen de zich in zeer slechte staat bevindende Huizer molen in zijn geheel vervangen. Door de slechte toestand van het materiaal was dit evenwel niet mogelijk. Slechts een aantal onderdelen werd in 1949/50 bij het uitvoeren van uitgebreide herstellingen gebruikt. Het uit Huizen stammende bovenwiel met het jaartal 1720 (vermoedelijk doelend op een latere vervanging van het oorspronkelijke wiel) werd vervangen door dat van de Musseler molen. Hierop staat te lezen: ROELOF POPKES MULDER ANNO 1827 DEN 1 JULY en POPKE ROELOFS MULDER PEIZE DEN 1 JULY 1827 en HARM KLASSEN DE MAN MOLENMAKER 1827. De molen, die als open standermolen, anders gezegd 'met onbedekte voeten en schoren' in het museum werd gebouwd, kreeg in 1952 een gesloten onderbouw van hout met een rieten dak.

De Huizer molen vertegenwoordigt het oudste molentype, dat ons land kent, namelijk de standermolen. Dit type ontleent zijn naam aan de 'standerd', een vertikale eikenhouten spil, waaromheen het gehele molenhuis draaitaer is. Deze stander rust op een kruis van balken en wordt in vertikale stand gehouden door dubbele schoren. Het geheel steunt op vier zware gemetselde voeten, de zgn. teerlingen. De molen staat in het museum, net als in Huizen, op een kunstmatig opgeworpen heuvel, de belt. Het houten molenhuis is rechthoekig van vorm. De voorkant, die steeds naar de wind gekeerd moet staan, is smaller gehouden, zodat de romp minder weerstand biedt aan de wind. De werkruimte van de molenaar bestaat uit twee boven elkaar gelegen zolders in het molenhuis. Op de bovenste, de steenzolder, bevindt zich de maalstoel en het gaande werk; op de onderste zolder, de maalzolder, wordt het gemalen meel via de meelkoker in zakken opgevangen. Via een trap aan de achterzijde bereikt de mulder het bordes en de maalzolder en via een binnentrap de steenzolder. Onder het bordes steekt de zware staartbalk uit, die het molen-

huis in evenwicht houdt en waaraan trap en kruihaspel bevestigd zijn. De onderbouw is door een betimmering en rieten afdak beschermd tegen weersinvloeden. De mulder heeft hierin de beschikking over een beperkte overdekte opslagruimte. Een viertal deuren is nodig om de tussen de vier teerlingen gelegen vakken te bereiken.

Boven tegen de achterwand van de molenkast is een luifeltje aangebracht. Onder dit afdakje steekt een door het bovenwiel aangedreven 'lûirol' uit. Om deze ronddraaiende as kan de molenaar een touw slaan om zakken graan naar de steenzolder te hijsen. In de zijkanten van de romp zijn op beide zolders kijkopeningen aangebracht, waardoor de molenaar naar buiten kijkt om 'een oogje in het zeil te houden'. Een bijzonderheid van onze standerdmolen is zijn houten bovenas. Bij de meeste molens zijn die houten assen vervangen door gietijzeren. Het grote bovenwiel drijft op de steenzolder met een schijfspil rechtstreeks de bovenste steen, de 'loper', in de maalstoel aan. Het graan wordt via de stortkaar in de maalstoel tussen de stenen gelaten.

J.M. Stikvoort in:
Tussen Vecht en Eem jaargang 5,
blz. 103-105, overgenomen met
toestemming uit het contactblad
van het Nederlands Openlucht
Museum.

Zie verder: "Uit de geschiedenis van de Huizer korenmolen"
door A.J. Kölker, Tussen Vecht en Eem, jaargang 3, blz. 107-123.

x----x

Ons lid de heer J.H. van den Born heeft de aandacht gevraagd voor de betekenis van het woord Warande naar aanleiding van een wandeling door Brussel waar op een straatnaambordje "Rue du Parc" in het Vlaams vertaald werd met "Warandestraat". Wij kennen in Huizen de Warande Rijsbergen, gelegen tussen Huizen en Blaricum. Het woord 'warande' stamt uit de middelnederlandse literatuur. Daar heeft het (volgens het middelnederlandse woordenboek van Verdam) de betekenis van lusthof of jachtterrein. Een warande-meester of ook warander was een boswachter. Maar het woord warande betekent ook waarborg, vrijwaring, garantie (vergelijk het Engelse woord "warrant"). Het zou aardig zijn deze verwante betekenissen eens aan de hand van oude of archiefteksten toe te lichten. Wie weet daarover iets op te diepen?

x----x

Huizer vertellingen: "De aauwud vur Kursaauwud"

Ongetwijfeld zullen vele van onze leden reeds in het bezit zijn van het kostelijke verhalenboek van de heer Henk Rebel (alias Haindrik van 't Noorderainde), dat enkele weken geleden is verschenen. Het is een bundeling van verhalen die hij jarenlang ter gelegenheid van Kerstmis heeft geschreven.

Ondanks de op de eerste aanblik wat moeilijk aandoende spelling van het Huizer dialect blijkt bij nader kijken - zoals dat vaak het geval is - dat de tekst zich ook door een buitenstaander goed laat lezen. Het is zeker de verdienste van deze verhalen dat zij een gevoel geven van de manier waarop het in het leven van alledag in een gemeenschap onder elkaar toeging. Daarover wordt smakelijk verteld. De belangstelling voor deze goed verzorgde uitgave is dan ook terecht bijzonder groot!

GENEALOGIE

Wie zich met de genealogie bezighoudt raakt vroeg of laat in de problemen. Dan hebben onze voorouders n.l. nog geen achternamen, maar worden vermeld als Teunis Jansz., Jan Gerritsz. en ga zo maar door. Worden er in hetzelfde tijdsbestek meer Teunissen Jansz. geboren of een Teunis Gerritsz., dan wordt het een hele puzzel uit te zoeken wie de gezochte Teunis is. Zo kom je vanzelf op de vraag: "Waar komen onze achternamen vandaan?"

In sommige gevallen is de herkomst met zekerheid te achterhalen, maar meestal moeten we er 'waarschijnlijk' bij denken. Tot + 1100 had men doorgaans enkel voornamen. Deze allereerste namen zullen een persoonlijke eigenschap van de bezitter aangeduid hebben, maar door taalverandering en samentrekking van woorden werd de betekenis in de loop der eeuwen niet meer begrepen. Door deze vervorming en vereenvoudiging werd het aantal gebruikte namen kleiner. Ook nam de bevolking en het reisverkeer toe, waardoor er meer behoefte aan onderscheid ontstond. Zo kwam het dat men omstreeks de 13e eeuw een toevoeging ging gebruiken bv. Claes Ver Brechten sone (Ver betekent vrouw, Brechten is de tweede naamval).

Dan komt in 1563 bij Concilie van Trente, dat de Christenen verplicht een heiligennaam als doopnaam als doopnaam te kiezen. Uit het bovenstaande blijkt dat de oudste geslachtsnaam vaders- (patronymica), b.v. Teunis Gerritsz, en moedersnamen (matronymica), b.v. Jan Halewien, zijn. Ook een bij- of toenaam kwam al voor. Wie zich in de herkomst van zijn geslachtsnaam wil verdiepen moet zich eerst het volgende afvragen:

1. Hoe luidt de oudst overgeleverde vorm van de naam?
2. Waar kwam het geslacht, de familie oorspronkelijk vandaan?
3. Welk beroep hadden de voorvaders?

Vervolgens kunnen we de achternaam enigszins groeperen:

1. De tweede voornaam (patronymica-matronymica)
2. Van aardrijkskundige betekenis
3. Ontleend aan het beroep of ambacht
4. Namen van allerlei oorsprong

1. De Tweede Voornaam

De meest bekende vormen hiervan, ook alweer vereenvoudigd zijn Jansen, Peters, Wiggerts, Hendriks, Wouters, enz. in alle mogelijke schrijfwijzen. Maar er zijn nog meer mogelijkheden. Daarvoor gaan we uit van het Frankische woord "ing". De oorspronkelijke betekenis hiervan is: behorende tot het gezin, de familie, het geslacht van. Zo kennen we uit de geschiedenis o.a. de Karolingen en de Merovingen. Ook aardrijkskundig komen we het tegen in Lotharingen, Harlingen, Groeningen, enz. Later kreeg "ing" ook de betekenis "zoon van" en vinden we het terug in b.v. Wolther Wolthering. De Saksische vorm is "ink". De Vlaamse "Ynck" en de Friesche "inga".

Hieruit is dus ook al een aardrijkskundige oorsprong te halen. Het Friesche "ma" betekent man, horige, zoon, kleinzoon, nakomeling e.d. De uitgangen -a-ma en stra- zijn een verouderde 2e naamval.

Toen de betekenis van "ing" teloorging en soms al veranderd was in "en", werd er nog een vorm van soen aan toegevoegd, b.v. Fokking-Fokken-fokkenson. Gemakshalve kon ook deze toevoeging voor een deel verdwijnen zodat Fokkens overblijft. Belangrijk is de oude "mans"naam uit de achternaam te halen.

2. Namen van Aardrijkskundige betekenis

Deze groep is onder te verdelen in:

- a. Aardrijkskundige eigennamen en
- b. Soortnaam van aardrijkskundige oorsprong.

ad. a

De naam geeft aan: de woonplaats, het oord, het landschap, het land of de gouw waar iemand vandaan komt. Ook rivieren horen hierbij, Van der AA, Van Overeem.

Wanneer iemand naar een andere streek trok kreeg hij daar de naam van waar hij vandaan kwam. Vooral wanneer de eigenlijke door hem gebruikte naam in de nieuwe omgeving te moeilijk was. Daar deze namen meestal na 1100 zijn ontstaan, zijn ze taalkundig veel begrijpelijker voor ons. Geleerden gaven hun naam echter graag een latijns aanzien: Tilanus (Tiel), Aconius (Akkrum). En ene Jacob Harmenszoon van Oudewater ging zich noemen: Jacobus Arminius Veteraquinas.

In deze groep horen waarschijnlijk thuis de namen Schotsman (Contacten op godsdienstig gebied tussen Nederland en Schotland), Vlamings (s-zoon van) van Hees, van Sprundel van Achthoven en van Helden. Beyerinck kan ontleend zijn aan het land, maar ook aan de vroegere mansvoornaam. Ook hier is het belangrijk de oude aardrijkskundige namen te kennen, daar er plaatsen verdwenen zijn of veranderd van naam, terwijl de geslachtsnaam voortleefde. Zo heet het oorspronkelijke Diepenhorst nu Ouddorp, Tetrode werd Overveen en Remmerswaal komt van Reymerswaal, dat in de 17e eeuw in de Oosterschelde verdween.

ad. b

Soortnaam van aardrijkskundige oorsprong:

Namen met "van" ervoor zijn bijna allen van aardrijkskundige oorsprong in de breedste zin. Dus ook van de (ter) Berg, van Dam enz. Overigens werd het voorzetsel van in de loop der tijden vaak weggelaten als zijnde lastig en overbodig. Deze groep is niet plaatsgebonden en de betreffende namen worden gedragen door talrijke onderling niet verwante geslachten. Namen als v.d. Akker, en v.d. Brink spreken voor zich, maar ook hier is het weer noodzakelijk de oorspronkelijke betekenis van woorden te kennen. Enkele voorbeelden:

Zo was een land een ouw of ooi met de bijgedachte van woest, onontgonnen, ontstaan uit het middelnederlandse "ode" en terug te vinden in plaatsnamen als Ammerzoden en Wanrooi. Als achternaam kennen we van Ooy of van Oyen.

Een rode of rade was een open plaats in een bos waar bomen gerooid waren. Hiervan afgeleid zijn van 't Rood, van Rooy(en), van Raay(en) en ook St. Oedenrode.

Broek is een moerassig door water gebroken land, zo ook brook, broick, bruch.

Hil is een heuvel en horst een dicht begroeid bosje. Is hiermee de Hilhorst verklaard? Koog, Kaag of Keeg was een polder. Loo is een eikenbos (Looman, Loman).

Een Fries woord voor hoek is horn, hoorn (van den Hoorn).

De Friese vorm met "van" is een "a" erachter, Buwalda, Wouda. Deze laatste kan echter ook een patroniem zijn. Met de Friese namen is het oppassen geblazen.

In de loop der tijden smelten van en der samen tot (ver)hoeven, (ver)meer enz.

Ook worden bijwoorden geslachtsnamen zoals van Achter en van Boven.

3. Namen ontleend aan het beroep of ambacht

Dit soort namen komt meer in het zuiden dan in het noorden voor, misschien i.v.m. eerdere bloei van nijverheid, handwerk, enz.

De oudste namen in deze groep zijn waarschijnlijk Visser, Heder, Jager. Oudnederlands voor jager is Weiman of Wildschut. Dan kennen we o.a. Limmerman, Metselaar en Smid, maar Kok kan de Nederlandse schrijfwijze voor het franse coq (haan) zijn en past hier dan niet bij. Vroeger schreef men wel vaker "op het gehoor". Zo kwamen wij in het boek van Deken de Beer de naam Prie tegen, hetgeen duidelijk Perier moest zijn. Van de oorlogsvoering hielden we Ruiter, Maarschalk, Majoor en Admiraal over. Van de landbouw: Bouwman, Mulder, de Zaayer, Gardenier. Een vroegere benaming voor boer is Huisman. Vanuit het gildewezen komt de naam Baas. Ook in deze groep komen latijnse vormen voor: Faber voor Smid en Kuiper werd Cuperus of Viëtor, of- schoon dit laatste eigenlijk de vlechter, mandenmaker betekent.

4. Namen van allerlei oorsprong

Hieronder vallen de namen ontleend aan lichamelijke of geestelijke eigenschappen, zoals de Lange, de Korte, de Groot, de Goede, de Quaay, Pronk, de Heus (de Hoofsche), Grim, Snel en Wakker kunnen karaktereigenschappen zijn, doch ook afleidingen van vroegere oud-germaanse mansvoornamen (Snelder-s???).

Namen ontleend aan planten, dieren, lichaamsdelen, huisraad enz. spreken voor zich. Verder zijn er vele ontstaan uit huisnamen. Aanvankelijk bestonden er nog geen huisnummers, maar hadden de huizen een naam op een uithangbord of gevelsteen, uitgebeeld of geschreven of beiden.

Men kan dus genoemd zijn naar het huis waarin men woonde, de mogelijkheden zijn legio: (Van der) Zwaan, van der Leeuw, van der Pijl, Kroon, Degen, Schilt; deze laatsten waren vooral in de middeleeuwen als huisteken in zwang.

Zuidnederlanders hadden over het algemeen in de Middeleeuwen al vaste geslachtsnamen, die dus in de oude spelvorm bleven bestaan. In de Hollandse steden droegen de voorname burgers in de 15e en 16e eeuw een achternaam, maar het gros van de bevolking en vooral op het platteland was in de 18e eeuw zover. In Friesland duurde het zelfs tot het begin van de 19e eeuw. Overigens kwamen er op het platteland al zeer vroeg geslachtsnamen voor, die ontleend waren aan boerderijnamen. Zo kwam in Soest in de 14e eeuw al de familienaam Hilhorst voor. De Stalenhoef en het Klooster waren ook boerderijen in Soest. Voor 1811 was er totale vrijheid in het gebruik van familienamen. De kinderen kregen soms defamilienaam van hun moeder en men wisselde ook nog wel eens van naam.

Nadat in de loop van de 18e eeuw de meeste families een geslachtsnaam waren gaan gebruiken, verplichtte Napoleon in 1811 iedereen om een familienaam te gaan voeren. Dit moest de naam van de vader zijn (indien bekend!). Degenen die nog geen familienaam hadden, lieten een patroniem of een bijnaam registreren en wie dat allemaal niet zag zitten werd Zonder 'van'.

Met het voorgaande werd slechts een tipje van de naamsluier opgelicht.

Wie nieuwsgierig is geworden en er meer van wil weten doet er goed aan het boek "Hoe komen wij aan onze namen" door G.J. Uitman te lezen.